

שנות הילדות של פרץ

ד"ר יצחק גליבטר, "זמושץ' בגאונה ובשברה", עמ' 230

בשנת 1864 שכרו הורי פרץ והורי אני את ר' אברהם יהושע טמפלדינר - הדיין לשעבר בזמושץ', יהודי בקי אם גם לא הריף - להיות מלמד לבניהם. אולם פרץ גילה עוד בשנות ילדותו סימני חריפות מובהקים.

עד כמה שאני זוכר, למדנו אז מסכת "נדרים"; שיטת לימודו של טמפלדינר לא עלתה על זו של מלמדים אחרים ולא היה בה כדי לעורר ענין בתלמידים. מכל מקום, מאותו הזמן מתחילים חיפושיו של פרץ. מתחילה השקיע עצמו ב"אורים ותומים", אך כעבור שבוע ימים נוכח לדעת, כי אף בספר זה אין יותר מזון רוחני למענו, מאשר בדף גמרא, ופרץ המשיך בחיפושיו... קרה מקרה אופייני: עברו ימים אחדים ופרץ לא מצא עוד בארון הספרים את "האורים ותומים". מאחר שלמדנו בביתם של הורי פרץ, מן הנמנע היה שאירע מעשה גניבה ופרץ הבין שמישהו היה מעונין להסתיר את הספר מעיניו. בהיותו ער ופעלתני מטבעו, התחיל מיד לחפש במרץ רב את הספר, טיפס ועלה על התנור - אך הספר לא נמצא. לבסוף נתגלה, כי אביו ר' יהודה הוא שהצפין את הספר, אך עד היום לא נודעה סיבת הדבר. רק פעם אחת העיר ר' יהודה, כי אין זה ספר בשביל נערים בני ארבע-עשרה, אך טעמו הודאי של הדבר נעלם ממני עד היום הזה.

בהזדמנות זו עלי לציין, כי ר' יהודה פרץ לא ידע כלל את טיבו האמיתי של בנו ובשנים שלאחר מכן נתחזקתי בדעתי זאת. כרוב היהודים לא הירבה גם ר' יהודה לטפל בחינוך ילדיו ובמידה שעשה כן, הרי רק באורח שגרתי בלבד.

והנה דוגמה אחת: בנסעו פעם לדנציג (בימים ההם קיים ר' יהודה קשרי מסחר עם דנציג) בקשני בנוכחות בנו שאלמדו לעבור על סדרת השבוע לפי טעמי המקרא. מובן שנענית לו. אך זכורני, שבה בשעה חשבתני בלבי: "לא מצא ענין אחר בשביל לייבלה, אלא ללמוד סימני הטעמים..." מאליו מובן, שלאחר שני שעורים אמר לי חברי: "הניחני לנפשי!"

כעבור זמן מה השיג אי-מזה את "מלות ההגיון" להרמב"ם. היה זה ב"בין הזמנים" ופרץ לא למד בחדר, אלא בבית המדרש. בשבתו שם ליד הכותל הדרומי (במקום שבו ישב אחרי-כן ר' אריה לויין) פתח בפעם הראשונה את הספר הזה.

מיד לאחר שקרא את העמוד הראשון אורו עיניו... המושגים "נושא המאמר", "נשוא המאמר", "כמות", "איכות" ואף ההוכחה, שהואיל וכל הברואים הם בני תמותה - כל אלה חדרו כקרני אור למוחו ועוררוהו לחפש אחרי מזון רוחני בפילוסופיה.

אגב, "מלות ההגיון" היה הספר הראשון, ואף האחרון, שפרץ למדו מראשיתו ועד סופו. אחרי ספר זה הסתפק רק בידיעת תכנם של הספרים האחרים וביחוד שם לבו לשירי ההקדשה של מחבריהם ואילו התענינותו האמיתית הופנתה לאפיק אחר. ודבר זה היה גם מובן. בהיותו מחונן בחוש אינטואיציה בלתי רגיל לא מצא ענין בפרטים והללו אף מיותרים היו בשבילו. כאמור, פנה פרץ לפילוסופיה. לאחר שלמד פרקים אחדים של "חובות הלבבות" עבר ל"משנה-תורה" להרמב"ם וחיבור זה הטביע בו רושם עז. פרץ התלהב מן השפה הברורה וההרצאה השיטתית. כשהגיע להלכות דרך ארץ הרגיש פרץ, כי לא מלמד הוא המדבר אליו אלא אדם המעלה ובעל שאר רוח. עברו שנים שלושה שבועות ופרץ היה למעריצו של הרמב"ם! נפשו של פרץ סלדה מ"השגות הראב"ד" ולא מפאת תכנון, אלא מפאת נעימתו, המעידה על המגמה להמעט בערכו של הרמב"ם ועל שמץ של צרות-עין וקנאה אישית של המחבר.

לאחר "משנה תורה" שיקע עצמו פרץ ב"מורה נבוכים", אולם לא בבית המדרש ואף לא בביתו, משום שבימים ההם היה מקובל, כי רק יהודי שעבר את גיל ארבעים מותר לו לעיין בספר זה... אגב, בבית המדרש אף לא נמצא "מורה נבוכים" להרמב"ם. פרץ עיין בו בבית זרים והוא הגיע עד למחציתו.

לאחר מכן הצטרף פרץ ללומדים בבית-המדרש כל ליל ששי בשבוע עד אור הבוקר ולמד ב"ספר העיקרים". מישהו הציע לפנות לקבלה ולפתוח ב"רזיאל המלאך". אולם ספר זה לא עורר בו כל ענין ומיד הניחו מידיו.

באותו הזמן נכנסתי לגימנסיה ולא נזדמן לי עוד להיפגש לעתים קרובות עם פרץ. לרוב ראיתיו בבית המדרש, ביום שבת לפני תפילת מעריב. בשעת חשיכה זו רגילים היו נערים לספר סיפורי נפלאות על צדיקים. כנראה שבאותה תקופה הכיר פרץ את החסידות. סיפורים אלה, שעיקרם הדמיון החפשי, ודאי הטביעו רושם עז בפרץ, שהיה משורר מלידה.